

Beynelmîl hukuku nehriyede tadilâtı ahire[1].

Hali hazırın hukukî sureti mürettebesinde beynelmîl cemiyet sahib hakimiyet devletlerden mürekkep bir heyeti içtimaiye halinde zahirdir. Hakimiyetin sahai arzda milkî bir mahiyeti olduğu; şöyleki her devlet bu sahadan muayyen bir cüz'e malik olup, onda sultasının nefsine has, ecnebî sultaları bilkülliye manî surette cereyan ettiği dahi teslim edilmektedir.

[1] Bibliyoğrafya:

Valloton, Régime juridique des cours d'eaux internationaux de l'Europe centrale, Revue de Droit international et de législation comparée (Merkezî Avrupanın beynelmîl akar sularının usulî idarei hukukiyesi, Hukuku düvel ve mukayesei kavanin mecmuası), 1913, sahife 272.

Bourquin, Organisation internationale des voies de communications (Muvasalat yollarının beynelmîl teşkilâtı), La Haye kursları, cilt 2.

Engelhardt, Les fleuves internationaux (Beynelmîl nehirler).

Corthésy, Etude de la Convention de Barcelone, Paris, 1927.

Dupuis, Liberté des voies de communications (Muvasalat yollarının serbestisi), La Haye kursları, C. 2.

Fauchille, Droit international public (Hukuku umumiyei düvel), C. 2, s. 422 ve müteakip sahifeler,

Eysinga, Evoluon du droit fluvial international (Beynelmîl hukuku nehriyenin tekâmülü), Leyde, 1921.

Hostie, Statut des voies navigables d'intérêt international (Beynelmîl menfaati mutazammın olan kabili seyrüsefer yollar nizamı), Revue de Droit international et de législation comparée, 1921.

Ch. de Visscher, Le Droit international des communications (Muvasalât hukuku beynelmîleli), 1924,

Kasama, La navigation fluviale en droit international, (Hukuku düvelde hukuku nehriye), 1929.

Bir liman, bir yol, bir nehir devletin mülkünün eczasından olup, onun hükmüne tabidir. Şayet nehir yahut yol bir kaç devletin memleketlerinden geçmekte ise, vahdeti münkesir ve bir takım parçalara münkasım olur, öyleki bunlar artık tek bir nehir veya tek bir yol olmayıp, bir nehrin veya bir yolun hudutlarla munfasıl ve her biri bir hakimiyeti müstakillenin havzesine dahil eczasından ibaret olur.

Bazı cihetlerine bakıldıkta kolayca anlaşılır ki bu hodendişane hakimiyet usulü bir zarurettten münbaisdir, zira bir devletin mülkünde vukua gelen bilcümle ahval menfeatlerinin himayesi bu devlete mürettep olan milletin mevcudiyet veya seadeti haline doğrudan doğruya tealluk eder.

Fakat nehirler, yollar, limanlar yalnız bir memleketin eczasından olmayıp, iktisadî hayatın da aletleridir, sair kara, nehir deniz yollarına mülâsık ve onlar vasıtasıyla memdut olmağla, içinde beynelmilel alışverişin cereyan ettiği vasi şebekenin de anasırı mürtabitasıdır, öyleki muhtelif kavimleri biribirine bağlar ve eşhas ve eşyanın nakline yarar.

Bu noktai nazardan bakılınca nehirlerin, yolların, limanların hasrî bir idare altında tutulmasını intaç eden siyasî hodendişliğin bir müşkilat ve muhatarat menbaı olmak istididadında bulunduğu görülür. Devleti mahalliye muhafazasına memur olduğu menafii umumiye ile imtizaç ve ihtilâtı zarurî olmıyan menafii hususiyeyi nazarı itibara alacak mıdır? Turuku müvasalanın beynelmilel müstamel ve müstefat olmaklığı için muktazı tedbirleri ittihaz edecek midir? Yoksa menafii zatiyesini bu hattı hareketin hilâfında görüp te turuku mezkûreden âharin istifadesini tavika çalışacak mıdır?

Bu meseleler ortaya konulmakla *ihtilaf* beliriyor, şöyleki :

1) Bir taraftan, temsil ettiği zümrenin menafiini sıyanet kaygısında olan; mülkünde hakim kalmağa, hürriyeti efalini mümkün olduğu kadar muhafaza etmeğe çalışan devlet;

2) Diğer taraftan, sa'dü ikbalinin tezayüdü için mühtaç olduğu turuku müvasalayı mümkün olduğu kadar vasi mikyasda istimal etmek isteyen ve devletlerin sultai mutlakalarından içtinaba çalışan beynelmilel hey'eti içtimaiye tearuz ediyor.

Mesele temamilen bu muarazadadır. Mahalli hakimiyeti siyasiye ile umumî menafii iktisadiye arasında ya bunlardan birini ihtiyar etmek, yahut bunları telif edecek bir düstur bulmak lâzımdır.

Turuku müvasalanın, betahsis turuku nehriyenin idaresi usulünün tarihan sureti seyrü tekâmülüne, asri devletin teşekkülü devrinden itibaren ahvaline, bakarsak bunda fasılasız bir terakki hattı görürüz. Filvaki kurunu mütevassıtanın sonlarından yirminci asrın fecrine kadar hakimiyeti mahalliye davalarının ticareti beynelmilel icabatı önünde tedricen inhina ettiği ve kudreti devliye mefhumunun ihtiyacatı acile ve sariha tazyığı altında infisal ve zevale uğradığı meşhuttur.

a) TARİHÇE.

1921 tarihli Barslon mukavelenamesiyle mevzu usulü idarei hukukiyeyi tettebbüa başlamadan evvel, asrı sabık iptidasından itibaren beynelmilel hukuku nehriyenin sureti tekâmülünü kısaca göstermek, bu müddet zarfında tahakkuk eden terakkiyatı azime ile beraber, mevcut olan ve elyevm cebrine çalışılan noksanları iş'ar etmek elzemdir.

19 üncü asrın nazariyatı ilmiye ve mevzuatı hukukiyesinde enharı beynelmilel tabir olunon nehirler tabii surette kabili seyrü sefer olan mecraları muhtelif devletlere tabi araziye ayıran veya bu arazide kâin olan enhardır. Bu sıfatla muttasıf olan nehirlerin, hem hususiyeti tabiiyelerine, hem de cereyanında vasıta olocakları mübadelatı ticariyenin icabatına mutabik bir usulü idarei hukukiyeyi mahsusuya, *beynelmilel usulü idareye* tabi tutulması esası umumiyetle tasdik olunmuştur.

b) Kurunu vusta, 17 inci ve 18 inci asırlar.

Bu mefhum zamanımızda iyice mukarrer görünmekle beraber, menşei binnisbe yakın bir zamanda kâindir. Kurunu vustadan 18 inci asrın sonuna kadar bir kaç devleti hâkimenin hakkı kazasına tabi nehirlerde seyrisefainin tarihi bunlarda serbestii seyrü sefere düveli sahiliye tarafından ika olunan her türlü mevaniin hikâyesinden başka bir şey değildir.

İki tabir bu uzun devrin vasfı mümeyyizidir: *İnhisar, rüsum*.

Her hükümdar bir nehrin arazisinden geçen kısmında kendini sahibi mutlak addetmekte; onda seyrüsefer hakkını tebeasına imtiyaz veçhile hasreylemekte; nakliyatı haraca kesercesine rüsumu mahsusaya (müruriye ve saire) tabi tutmakta idi.

Zira memleket hükümdarın mülkü (Romalıların *dominiumları*) sayılmakta idi. Bu nazariyenin gayet aşırı tatbiki 1648 tarihli Münster muahedenamesinde görüldü. Bunun 14 üncü maddesi nehirlerde serbestii seyrüseferin hattâ esasını *en cezri surelle nef'ju inkâr* eder bir vesika olmak üzere tarihte kalmıştır, çünkü Aşağı Esko'nun kapanması hükmünü havidi, bir hükmü haşin ki İngiltere'nin harabisini intaç etti, bununla beraber o zamana göre hiç bir kaidei müessesenin hilafında görünmedi.

Vakıa 17 inci asır iptidasından itibaren itirazlara kıyam edildi, *Grotius* ile denizlerde serbestii tasarrufun müdafileri nehirlerde dahi hürriyetin (mürur bişartisselame, yani zararsızca geçme hakkı tabiisi nazariyesi) müdafileri oldular. Lâkin efkârı zeman bu itirazatın hakkiyetini idrâk edecek kadar terakkiye mazhar bulunmadığından, avazeleri ma'kesden, teamülü düveli üzerinde tesirden hali kaldı.

c) Büyük Fransız İhtilâlinde ortaya
konulan nazariyei ilmiye.

Hukuku tabiiye mezhebi taraftarlarının müdafaa ettikleri efkârı civanmerdanenin filiyat sahasına geçmesi bir buçuk asır sonra vukua gelebildi. Gerçi bu fikirler geç tahakkuk etti, fakat galebeleri pek bahir oldu.

Büyük Fransız İhtilâli bütün maniaları def'aten kaldırıp attı. Konvansiyon hükûmetinin muvakkat meclisi icraisi 16 teşrinisani 1792 tarihle isdar ettiği meşhur "dekre., de şu kararlar müttehazdı:

1° Şimdiye kadar gerek Esko'da, gerek Möz'de seyri sefaînin ve ticaretinin uğradığı sıkıntılar ve manialar muhafazasına bütün Fransızlar'm yemin ettikleri hukuku tabiiye kavaidi esasiyesine doğrudan doğruya muhalifdir.

2° Nehirlerin mecraları sularının iska ettiği bütün memleketlerin müşterek ve gayri kabili ferağ mülküdür; bir millet bir ırmagın mecrası üzerinde nefesine hasren işgal ye yukarı taraf-taki sahillerde bulunan komşuları aynı menfeati haiz olmaktan menetmek hakkını iddia edemez, feillâ haksızlık etmiş olur; böyle bir hak feodalite (derebeyliği) devrinden kalma bir esaretir veya hiç değilse mücerret imali kuvvetle konulmuş ve ancak aciz sebebîle tehammül edilmiş bir inhisarı menfudur; binaenaleyh, her vakit ve bütün mukavelelere rağmen ref'i kabildir, çünkü tabiat mileli mümtaze tanımadığı gibi imtiyazlı efrat ta tanımaz ve insanın hukuku hiç bir vakit müruru zamanla sakıt olmaz.»

Bu bir tarafî vesika, görüldüğü üzere, bir hukuku tabiiye tasavvuruna, *bir nehirde sahildar olanların cümlesinin denize vusul emrindeki hakkı tabiiileri fikrine*, müstenit olup,

esasen nazariyei kadime (Grotius, Vattel) bunu mutazammındır. Hukuku tabiiye tasavvuratından bir tasavvurun mevcut olan hukuku mevzua hilâfına beyan edilmesinin işte bir misali. Fransa bu enfüsi tasavvurunu siyasi ve askerî vasıtalarla teyit etti.

Bu *Yeni bir hukuk düsturu* oldu. Bu dusturun birbiri ardınca tatbikatı görüldü, şöyleki:

1) 1795 tarihli La Haye muahedenamesiyle Esko ve Möz nehirlerine ;

2) 1795 tarihli La Haye, 1797 tarihli Kampo-Formiyo, 1804 tarihli — “Octroi du Rhin,, denilen — Paris mukavelesi ile Ren nehrine ;

3) 1795 tarihli San Loranço el Real muahedesile Misisipi nehrine tatbik olundu.

Bununla beraber câyi nazarı dikkattir ki o devirde nehirlerin bütün milletlerin gemilerine açılması henüz düşünülüyordu. Matlup olan şey *Mahdut bir iştirak* husule getirmekten, *Hakkı iştirâki sahildar devletlere tahsis* etmekten ibaretti. (“Octroi du Rhin,, mukavelenamesinde Ren nehrinin ticaret ve seyri sefaine müteallık bilcümle hususatca “iki İmparatoriuk arasında müşterek,, addolunacağı mezkûrdu.) Böylece, seyri sefain hürriyeti bütün milletlerin gemileri lehinde habul edilmiş olmadı, bu hürriyet yalnız suyun mecrasında eshabı müştereke sayılan sahil devletleri lehinde kabul olundu. Hakikati halde takip olunan yeğane maksat nehrin menba cihetindeki sahillerde bulunanların, aşağı taraftaki kısımlardan geçmek hakkına sahip olarak, deniz ile muvasalalarını temin etmekten ibaretti. Kara sularından bişartisselame geçmek hakkı gibi nehirde seyri sefer hürriyeti de, bu anlayışa göre, denizlerde serbestii tasarrufun nev'an mâ istitalesi gibi görüldü.

d) 1814 tarihli Paris muahedesi.

Maamafih, bir kaç yıl sonra bu tasavvurun hududu geniş-

ledi. Napoleonun kurduğu imparatorluğun indirası üzerine, işle-
rinin tasfiyesinde çıkan bir çok mesail arasında Ren nehrinin
usulü idaresi meselesi de bulunuyordu; siyasi deđişiklikler evvel-
ce vazolunan kaidelerde tadilatı mümkün kılmışdı (müruriye ile
geçinen küçük hükümetler ortadan kalkmıştı).

1814 de Pariste toplanan devletler murahhasları meseleyi ye-
ni bir nokta nazardan ve ihatalı bir bakışla tetkike iptidar et-
tiler. O vakiye kadar beynelmilel hukuku nehriyeye müteallik
kavaidi esasiye irtibatsız, cüz'î ve tecribî, gayri muhit teşebbü-
satı tedriciye ile eski usulü idarenin sui istimalâtından istihrac
olunmuştu. Bundan sonra ise meslenin aslındaki vahdet, sulhü
müsalemeli umumiyenin bekasına taallük eden mütezayid ehem-
miyet, binaenaleyh bunun Avrupa cemiyeti düveliyesine hallin-
deki zaruret idrâk olundu.

*30 Mayıs 1814 tarihli Paris muahedenamesinin 5 inci
maadesi* bu yeni temayülü pek bariz bir surette göstermiştir:

“Rende seyri sefain, nehrin seyrüsefere salih olduğu nokta-
dan denize kadar ve mütekabilen serbest olacaktır, o suretle
ki, kimseye memnu olmayacaktır, ve sahildar devletler tarafın-
dan alınacak resimlerin müsavat kaidesine ve bütün mille'lerin
ticaretine en muvafık surette ahzi için düstürül'amel olabilecek
kavait gelecek kongrede mevzuubahsolacaktır.

“Kezalik, milletler arasında muvasalâtı kolaylaştırmak ve on-
ları biribirine yabancılık halinden gittikçe çıkarmak üzere mez-
kür hükmün tabii surette kabili seyrüsefer mecraları muhtelif
devletleri ayıran veya bunların arazilerinden geçen diğer bilcüm-
nehirlere de ne veçhile teşmil olunabilecegi müstakbel kongre-
de tetkik olunacak ve kararlaştırılacaktır..”

Bunda görüldüğü üzere yalnız sahil hükümetleri lehinde ser-
best bir usulü idare değil, belki nehirlerde seyrü seferin, *sahil-
dar olsun veya olmasın*, bilumum tacir milletler gemilerine açıl-
ması matlûp olmuştur. 1792 dekresinin zikr ve ihticac ettiği

“milki müsterek,, meflumu böyle bir usule artık mesnedi hukukî olamaz olmuş, çok dar bulunmuştur. Muahedenin müellifleri daha umumî makuleden mütalealardan mülhem olmuşlardır. Fikirleri vazihan ifade olunmuştur: onlar «*Bütün milletlerin ticaretlerine müsait*» bir usulü idare vazetmek istemişler, “milletler arasında muvasalâtı kolaylaştırmak ve onları birbirine yabancılik halinden gittikçe çıkarmak,, arzusunda bulunmuşlardır. Nehir ticarete, hâttâ insaniyete ait menafii umuuiye namına açılmıştır.

e) Viyana kongresi (1815).

Viyana kongresi, Paris muaheesiyle kendisine tertip olunmuş olan vazifenin muktazasına bil’ittiba, yalnız Ren nehrine tatbik olunacak usulü idarenin esaslarını tayin ile iktifa etmeyip, “Senedi nihaî,, nin 108 inciden 116 inciya kadar olan maddelerinde *bil’umum enhari beqnelmilele* tatbik edilecek ahkâmı umumiyeyi cemetmiştir.

Viyana kongresi ifratkârane sitayişlere mazhar olduğu gibi şiddetli tenkitlere de uğramıştır. Hey’eti mecmuasına uzaktan bakıldıkta muahede bugün bize bir terakki eseri halinde görüp, yalnız, maatteesüf, sahildar devletlerin hodendişane fikirleri sebebiyle bir nokta esasiesinde şekli sureti bozulmuştur. Seyrû seferi nizam altına koymak için bil’umum sahildarlar arasında bir itilaf lüzumunu beyan eden ahkâm (10 uncu madde) ile rüsum ahzince vukua gelen sui istimalata nihayet veren ahkâmda (111- inciden 114 üncüye kadar olan maddeler), kezalik seyri sefainin gümrük manialarına karşı himayesini istihdaf eden hükümlerde (111 inci madde) âsarî tarakkî aşikârdır. Viyana tanzimatının *zâif noktası* hürriyeti seyri sefer kaidei asliyesini vazedenden 109 uncu maddenin sureti tahririnde zahirdir. Bu madde şu veçhile kaleme alınmışdı:

“ (Beynelmilel nehirlerde) seyri sefain tamamen serbest olacak ve *ticaret cihetile* kimseye memnu olmayacaktır.,,

Nazrai ulada bundan vasi ve daha hürriyetperverane bir hüküm tasavvur olunamaz. Lâkin hakikati emirde " ticaret cihetile,, kelimelerinin maddeye derci ifade olunan esasın netaici ameliyesini vasi miyasta gidermiştir. İlk evvel Ren nehri için kabul olunan bu hasrı hüküm Viyana kongresinde Prusya murahhası olan Baron de Humboldt'un mahsulü zaferi azimidir.

Ta bidayeti emirde, birbirile açıktan açığa mutearız iki temayül karşılaşmıştı :

1) Baron de Homboldt'un sevku idare ettiği Alman devletleri murahhaslarında görülen temayül, ki seyrü seferi sahildarlara hasretmekliğe müvveccehdî.

2) Bilhassa İngiltere'de görülen ikinci temayül Paris muahedenamesinin 5 inci maddesinin sahihan takdirile seyrü sefer hürriyetini bütün milletlerin gemilerine temin etmekliğe matufdu.

Bu hürriyetperverane nazariye Büyük Beritanya murahhası Lord Clancarty'nin müdafaa ettiği düsturu atide tamamile ifade olunmuşdu :

"Ren nehri bütün milletlerin *ticaretine ve gemilerine* temamiyle serbest olacaktır, o suretde ki *bu iki cihetle* kimseye memnu olamayacaktır.,,

Hiç bir iltibasa mahal bırakmayan bu sureti tahrir Komisyon Baron du Humboldt tarafından verilen ve "*ve seyrü seferi cihetile,,* kelimelerini muhtevi olan metni tercih etti. Bu ibarenin hükmü 19 ncu asırda beynelmilel hukuu nehriyenin tekâmülünü çok müşkilata uğrattı. Bunun tesiri bilhassa Ren'de görölüp, şöyleki sahildarlar bundan bil'istifade seyrü seferde muamelei mütesaviye kaidei asliyesiyle gayri kabili telif imtiyazları nefslerine hasrettiler.

f) Beynelmilel hukuku nehriyenin
19 uncu asırda sureti tekâmulu. Umumi
alâimi mumeyyizesi.

Viyana kongresi beynelmilel nehirler hakkında sureti umumi-

yeğe tatbiki kabil bir usulü idare vaztemstidi. Bu tamimî tatbik 19 uncu asır zarfında birbirini müteakiben akdolunan *hususî mukaveleler tarikile* alettedric vukua gelmişdir, şöyleki Elb için 1821 mukaveleri; Ren için 1831 de Mayans ve 1839 da Manhayım mukaveleleri; Esko ve Möz için 1839 da Londra muahedesî; Tuna için 1856 da Paris ve 1878 de Berlin ve 1883 de Londra muahedesî yapılmışdır. Hatta vazolunan esaslar Avrupa hududu haricinde bile cayî tatbik bulup, şöyleki 1885 de Merkezi Afrika'nın iki büyük nehrinin (Kongo ve Nijer) usulü idaresini tayin eden Berlin kongresi buhususdaki kaidelerin çoğunun vaz'ında Viyana kongresi müzakeratından mülhem olmuştur.

Bu mukavelatı müteakibeden bazı alâimi umumiye istihracı kabilmidir? ifadei digerle, Viyana muahedesini 1919 tarihli sulh muahedelerinden fasleden bir asır müddetce beynelmilel hukuku nehriyenin tekâmülünde mümeyyizatı asliye ne gibi şeylerdir?

Bu tekâmül nehriyeri *gittikce mütezayit bir surette beynelmilel hale ifrağ husususunda pek aşikâr bir temayülü umumi* ile mütemeyyizdir, bir temayül ki hukuku nehriyede mevzu bulunan iki mes'elei asliye ile mütenazır iki vechede tebarüz etmektedir: seyri sefainde muamelei mütesaviye, nehir kabili seyri sefer halde bulundurulmak için matlup hidematın sureti idaresi.

a) Bir taraftan, sahildar olan veya olmayan hükûmetlere mensup gemilerin tamamen mütesavi muameleye mazhariyetleri emrinde gittikce mütebariz bir cereyanı efkâr görünmektedir.

b) Bir taraftan da nehir hidematının ifasının beynelmilel bir heyete, nehir Komisyonu'na tevdiî temayülü görülmektedir.

Eger beynelmilel hukuku nehriyenin tekâmülünün delâleti umumiyesi görüldüğü gibi hakikaten bu ise bazı cihetlerine nazaren hakikî olmaktan ziyade zahiri olan yeknesakliğe aldanmaktan sakınmalıdır. Filvaki bu tekâmül ahvali hususiyeden

her birinde ğayet muhtelif avamil ile meşrut olup, bu amiller müttahaz idare usullerinin gerek tabiatı zatiyeleri, gesek istikrarları üzerinde büyük bir tesir ika etmiştir.

Nitekim *nehirlerde serbestii seyrü sefer kaidei asliyesi Avrupa'da takip ettiği tariki lekâmülün aynıu Amerika'da takip etmemiştir.*

Bu ihtilafın sebepleri iki kıt'anın coğrafi ve iktisadi ahvalinin haddi zatinde muhtelif olması keyfiyetinde kâindir.

1) Avrupa'da nüfusun kesafeti, devletler arazisinin siai mahdudesi, arazisinden nehirler geçen veya hududunu nehirler teşkil eden devletlerin mikdarı, bu mintakalarda vaki olan sınaî veya ticari teşebbüsatin mütemerkiz halde bulunması sebepleriyle kabili seyrü sefer nehirlerde umumun menfeati mevcut olup, bunlarda serbestii seyrü seferi, sahildar olsun veya olmasın, her kes için bir hak olmak üzere tanımak icab etmektedir.

2) *Cenubi Amerika* nehirlerinin hali şu muhtelif noktâ nazarlardan bambaşkadır: bunlar alelekser ahali az mintakalarda cereyan eder; beynelminel seyrüsefain noktâ nazarından havi oldukları menfaat daha azdır; hatta bazan bunların görülmesine vasıta oldukları başlıca iktisadi iş seyrü sefain değil, mesela sal ile nakliyattan, yahut kuvvai miyahiyenin istimalinden ibarettir.

Binaenaleyh, bu nehirlere tatbik olunan nizamlar ile Avrupa nehirlerine tatbik olunan nizamlar arasında öteki nehirlerin ahvali filiyelerinin şu ihtilâfı aziminden dolayı ehemmiyetli farklar gözetilmektedir.

Bu farklar berveçhi atı hulasa olunabilir:

1) Avrupa kıt'asında bir kaç devleti ayıran veya bir kaç devletin arazilerinden geçen nehirlerde serbestii seyrü sefer bir kaidei asliye hükmünü alıp, Tuna'ya dair 1856 tarihli Paris muahedenamesi mantûkunca, bu kaide artık Avrupa hukuku:

umumiyesi kavaidinden olmuştur. Amerika'da ise henüz hal bu meakezde değildir: orada sahildarların menfaatleri henüz fâikdir, o derece ki hürriyeti seyrü sefer ancak devletler arasında mukavele ile, yahut bedelsiz imtiyazı mutazammın kanun isdarile istihsal olunur. Mesela Brezilya'nın Amazon şebekesine müteallik noktai nazarı bu surettedir.

2) Fakat buna mukabil Amerika'da nehirlere müteallik usulü idare kanunnamelerle, yani yalnız bir taraflı nizamlarla, mevzu olmak halinde bile gayet terakkıpırverane fikirlerden mülhemdir ve bazı cihetlerine nazaran bu fikirler Avrupa hukuku nehriyesinin esasında kâin olan fikirlerden çok farklıdır. Mesela Brezilya bazı nehirleri, tamamen kendi arazısı içinde buldukları ve < beynelmilel nehirler > tabiri an'anevisi medlülünden hariç oldukları halde bile, beynelmilel seyri sefaine açmıştır.

3) Bir de Avrupa ve Amerika nehirleri arasında sureti idare cihetile pek ehemmiyetli bir fark vardır. Avrupa'da bu idare beynelmilel Komisyonlar'a mevdu olduğu halde Amerika'da bu usul meçhuldur: orada nehirlere müteallik işleri münhasıran sahil devletlerinin idareleri görürler.

Umumi Harb'e kadar nehirlerde seyrü sefer meselesi işte bu surette idi. Şimdi meselenin Versay muahedesince nasıl nazarı mülahazaya alındığını ve onun koyduğu mebadiye müsteniden beynelmilel nehirler hakkında yeni bir usulü idarei hukukiye vaz'ı için Cemiyeti Akvam'a nasıl vekâlet verdiği beyan etmekliğimiz iktiza eder.

g) Versay muahedesi. — Barslon mukavelesi.

1919 da Paris'de toplanan Sulh Konferansı, yalnız su tarikile müvasalât hakkında düşmanlara kabul ettirilecek şeraiti tespit etmeyip, belki muahedatı sulhiyeyi imza eden devletlerin hepsi tarafından kabul edilerek beynelmilel muvasalat için bir

nevi kanunu esası, Viyana muahedesinin cihanşümül mahiyette bir sureti muaddelesi, olacak bir külliyei mebadî tertip etmeğe memurdu.

Fakat bu iki maksadı istihsal etmek üzere Konferans'ın tayin ettiği Komisyon (*Limanların, su yollarının ve demir yolların usulü idareleri Komisyonu*) vazifesini ifaya temamilen vakit bulmadı. Ancak sabık düşman memleketlerini alâkadâr eden ve komisyon'ca «beynelmilel» sıfatile tanınan nehirlere (Elb, Oder, Niyemen, Ron, Tuna) tatbik olunacak ahkâmı kaleme alabildi ve bu hükümler sulh muahedenamelerine derecolundu.

Kabili seyrü sefer yollarının usulü idaresine dair mukaveleî umumiyeye gelince, Komisyon (ki müvasalât ve transit hürriyeti hakkında tetkik komisyonu namıyla 1919 tezîrini evvelinde betekrar teşkil olunmuştu,) bunun tanzimini Cemiyetî Akvam'a havale etmeğe mecbur oldu. Zira Misâk'ın 23 üncü maddesi muvasala ve taransit hususâtı hakkında Cemiyetî Akvam'a vasi bir salâhiyet vermişti: bunda «Cemiyet'in azası münakalâtın ve transitin serbestisi hususlarının muhafazasını temin için tedabiri lâzime ittihaz eyleyeceklerdir» deniliyordu.

Bu tetkik komisyonu bil'ahare yeni bir unvanla, *müvasalât ve taransit Encümeni muvakkalî* unvanile, Cemiyetî Akvam'a raptolundu. Komite bir layiha ihzar etti, ve proje, Cemiyetî Akvam tarafından tertip olunan ve 42 devletın murahhaslarından mürekkep olarak Barslon'da 1921 senesinin mart ve nisan aylarında in'ikat eden beynelmilel konferansda münakaşa edildikten sonra, 20 nisan 1921 tarihli mukavele ve nizamname («Statut») ile protokolu terkip eyledi.

Şu minval üzere nehirlere müteallik hususatta *iki sınıf ahkâm* vücade gelmiştir:

1° Sabık düşman memleketlerini alâkadâr eden beynelmilel nehirlere müteallik ve sulh muahedenamelerinde (Versay, Sen -- Jermen, Triyanon, Nöyyi) münderiç hususî mahiyette ahkâm.

Mümeyyizatı:

a) Sahildar olsun veya olmasın *bütün* milletler için serbestii seyrü sefer ve muamelei mütesaviye (Viyana'da vazolunan ahkâma kıyasen bu bir eseri terakkidir). X

b) Beynelmîlel komisyon vasıtasıve temâie.

c) *Sırf millî olan turuku miyahüyyienin bile beynelmîlel nizamata tabi tutulması imkânı.*

1919 - 20 Muahedeleri mağlup devletlere millî turuku miyahüyyelerinde Müttefik ve Müteşarik Devletler tebeasına rhüriyeti seyrü sefer temin etmek mecburiyetini tahmil etmiştir.

2° Barslon'da tertip olunan Beynelmîlel senedatta münderiç umumî mahiyette ahkâm. Bizim tetebbü etmemiz lâzım gelen ahkâm bunlardır.

Eyvel emirde câyi nazari dikkattır ki Barslon'da vazolunan usulü idare sulh muahedenamelerinde beyan olunan usulü idarenin yerine geçmeyip, onunla *mezc ve tensik* edilmiştir, zira Barslon mukavelenamesinde işbu mukavelenin münuzi veya müntefî devletlere tealluk cihetile mezkûr muahedeler ahkâmından müntec hukuka ve vعاibe asla hâlel iras etmediği beyan olunmuştur. Bu cihet haizi ehemmiyettir, çünkü versay ve sair sulh muahedelerile müesses olan usul hürriyeti seyrü sefere Barslon senedatında mevzu olandan ziyade vüs'at vermiş olup, şöyleki mezkûr muahedeler bu hürriyeti bünün milletlere bahşettiği halde Barslon senedatı bunu yalnız âkit devletlere münasebati mütekabilelerinde tanımıştır.

Birinci kısım.

Barslon'da mukarrer olan usulü idare.

Barslon mukavelenamesi bazı evsafı cami nehirlerin hepsinin

beynelmilel hale ifrağ olunduğunu beyan etmektele, nehirlerde seyrü seferin tarihinde mühim bir merhale teşkil eder. Evvel-leri mukavelei mahsusâ olmaksızın hiç bir nehir beynelmilel hale konulamazdı; beynelmilel hale konulan nehirler sayılabilir, bunların bir cedveli yapılabilir idi. Bu eski tarzâ *mahsusî ve istisnai surette beynelmilel hale konulma* tabir edilebilir.

Bu günkü günde ise, eski usul hükümden sukut etmiş bulunmakla beraber, başka bir nehe vardır ki bunun *hukukan umumiyette beynelmilel hale konulma, yahut nizamen [1] umumiyette beynelmilel hale konulma* tabirile ifadesi mümkündür (*nizamen*, çünkü bu hal hukuku düvelce bir nizamdan münteçdir).

Barslon'da teritip olunan usulü idarenin ehemmiyeti bunda görülmektedir. Barslon nehcinin sahai tatbikını ve muhtevasını tetkik edelim.

I. Barslon'da mevzu usulün sahai tatbiki.

A. Turuku miyahiye (menfeati umumiyeyi mutazammın olan kabili seyrü sefer yolların tarifi).

Viyana muahedesi beynelmilel usulü idarenin tatbikını ırmaklara, yani kabili seyrü sefer mecraları bir kaç devlet arasında haddi fâsıl olan veya bir kaç devletin arazisinden geçen turuku miyahiyei tabiiyeye hasrile tahdid ediyordu. Viyana kongresinin tarifi iki cüzü'den murekkepdi:

1) Cüz'ü tabii (ırmağın seyrü sefere kabiliyeti).

2) Cüz'ü hukukî (ırmağın bir kaç devlet arazisini ayırır veya bir kaç devlet arazisinden geçer olmağı).

Bu tarif teemmül edidikte görülür ki Viyana muahedesinde

[1] Burada "nizam,, "statut,, karşılığıdır. — Mültercim.

hududu aşılma tasavvurla müteakibidir. 1814-15 de vaz'ı maksut olan usulü idare artık yalnız sahildarlara tealluk etmeyip, tacir milletlerin hepsini alâkadar eylemektedir. Seyrû sefer hürriyeti lehinde beynelmilel alışverişe müteallik umumî ihtiyaçlarını zikrile ihticac olunmaktadır.

Her ne hal ise, beynelmilel nehrin klasik tarifi bu tasavvura merbuttur. Barslon'da hey'eti mürahhasların bazıları tarafından şiddetle tenkide uğramış, konferansın ittihaz ettiği usulün esasında muhafazası zahmetsiz vuku bulunmamıştır.

Kabili seyrû sefer yollar üzerinde hürriyet nehirler mecrasının — ârizî ve esasen bir keyfiyeti intikaliye olmak üzere — birkaç devleti ayırması veya arazilerinden geçmesi keyfiyetine tâbi olmayacağı, bu hürriyeti hakikî hikmeti mevcudiyeti bir su tarikinin sahildar olsun veya olmasın bütün devletlerce *menfeati unumiyeji mulazammın* olmasında bulunduğu; binaenaleyh bunun mebnayî asrîsi Cemiyeti Akvam misâkının 23 üçüncü maddesinde mübeyyen olan daha geniş ve daha müterakkî fikirde, « müvasalâtın muhafazai serbestisini temin » fikrinde, kâin olduğu hususuna nazarı dikkat celbolunmuştur.

Vakıa an'anevi misdakin hasımları bir kaç devletin memleketlerinde haddi fâsıller teşkil eden veya bu memleketlerden geçen bir çok turuku miyahiyenin beynelmilel seyrisefaincehavi olduğu menfeat ancak tâlî mertebede olup, halbuki bütün mecrası yalnız bir devletin mülkünde kâin olduğu için « millî » denilen sair su yollarının iktisadî ahvalde gördükleri beynelmilel iş derecesi ulâda haizi ehemmiyet bulunduğunu serdediyorlardı.

Fakat Barslon'da Viyana tarifinin de hararetili müdafileri bulundu ve neticeye vâsıl olmak zaruretine binaen *mü'telif bir düstur* ile iktifa etmek lâzım geldi.

Barslon " Statut " ünün 1 inci maddesi mantukunca, beynelmilel usulü idare « karadan denize ve denizden karaya doğru

tabii surette seyri sefaine kabiliyetli mecrası muhtelif devletlerin arazisini ayıran veya muhtelif devletlerin arazisinden geçen bir akar sunun tabii surette seyri sefaine kabiliyetli bütün kısımları » na tatbik olunur.

Bu tarifiñ Viyana muahedesi tarifile ittifağı aşikârdır.

Misdaki siyasi (. » bir kaç devleti ayıran veya bir kaç devletin arazisinden geçen »), 1815 tasavvurunda olduğu gibi, bu tarifiñ cüz'ü aslisini, ilk sırada beliren cüz'ünü, teşkil etmektedir. Bununla beraber daha derin bir tetkik Viyana ve Barslon usulleri arasında mühim bir farkı meydana çıkarır.

Filvaki *Barslon senedinin 1 inci maddesi* zikrolunan düsturu umumiyi tefsiri bir ibare ile şu minval üzere itmam etmektedir:

«Şimdiki halde alel'ade ticarî seyrüsefere vasıta olan veya ahvali tabiiyesine nazaran böyle bir seyrü sefere kabiliyetli bulunan her nevi turuku miyahiyei tabiiyeye veya bunların eczasına tabii surette kabili seyrü sefer itlak olunur; alel'ade ticarî seyrü sefer tabirinden maksut, sahil memleketlerinin iktisadi ahvaline göre, ticareten veya alelmutat kabili icra olan seyrüseferdir.

Bu sureti tahriri vuzuh nümunesi olarak göstermek şüphesiz cür'ete delalet eder. Konferansın beyan etmek istediği fikir müzakeratının zabıtlarından anlaşılıyor. Barslon konferansı, bazı hey'atı murahhasın itirazlarına rağmen, Viyana muahedesinin an'anevî düstürünü teyit etmekle beraber, bunu hassaten Amerika'da makbul bir mefhum ile itmam etmiştir: *başlıca iktisadi iş mefhumu*.

Biraz müphem olan bu fikri bir misal izah eder. Bir nehir seyri sefaine yarayabilir, fakat başka işlerde (sal ile kereste naklinde, sulamada, kuvvei miyahiyenin istismarında) dahi kullanılabilir. Eğer gördüğü işler hakikaten bunlarsa onu mücerret bir kaç devletin arazisinden geçer olmak veya bir kaç devlet arasında hudut teşkil eder bulunmak sebeble beynelmi-

lel nehir usulü idaresine tâbi tutmak mantıksızlık olur, zira bu usul seyri sefaince menafii temine mahsustur, bunda nazarı itibara alınan şey bundan ibarettir, sırf bu menafi kasdolunarak tasavvur ve tertip edilmiştir. Binaenaleyh, bir nehrin beynelmilel usulü idareye tâbiyyetine karar vermek için onun *siyaseten tecezzisini nazarı mutalaaaya almak kifayet etmez, iktisaden istimalini dahi düşünmek iktiza eder.*

Barslon konferansı meseleyi bu noktâi nazardan mutalaa ederek fikirlerini ona göre hasıl etmiştir. Bu usulü idarenin tealluk ettiği turuku miyahiye hakkında bu izahatı itmam etmek üzere şunu da hemen söyliyelim: Hukukan beynelmilel âd olunmayan her nevi turuk miyahiye mahsusî, bir farafli veya mukaveleye [merbut bir kararla Barslon nizamnamesi ahkâmına tevfikân idare olunabilir (nizamnamenin 1 inci ve 2 inci maddeleri). Mahallen alâkadar olan devletin rızası beynelmilel usulü idarenin bu teşmilinin şartı esasisidir.

Serbestii seyrü sefer kaidei asliyesinin millî veya beynelmilel kabili seyrü sefer yolların hepsine teşmili fikri Barslon konferansında, bilhassa Felemenk hey'eti mürahasası tarafından, beyan olunmuşdu. Bu fikir yepyeni olduğu cihetle mukavele-namede bir mebdei umumî olmak üzere kabul edileceği zan olunmazken bir çok taraftar bulunmuştu.

Fikri mezkûr bir *munzam protokol*'da beyan olundu. Kabulü sırf ihtiyarî olan bu munzam protokol devletlerin seyrü seferde muamelei mütesaviye kaidei asliyesini mütekabiliyet şartile *milli turuku miyahiyelerine* veya bunlardan bazısına tatbikını teahhüt etmelerine müsaittir. Barslon'da tutulan yol beynelmilel adalet Divanı'nın mecburî kazasına müteallik ihtiyarî protokolun işbu mahkeme nizamnamesine ilhakına musil olan yola benzemistir.

Dikkat edilmiş olacaktır ki Barslon nizamnamesi "beynelmilel nehirler,, tabiri an'anevisi yerine *«beynelmilel menfeati mutazammun turuku miyahiye»* tabirini komuşdur .

1) Bu tebdil evvel emirde hakimiyeti mahalliye hukukuna riayet gayğisile vaki olmuştur. Bir su tarikının bütün milletler sefinelerine açılması millî sıfatını aslâ izaa etmiyeceği bu yeni tabirle gösterilmek istenilmiştir .

2) Bir de tatbikatta fikrin medlûlü, dairei şümûlü tevsi edilmek arzu olunup, nihayetül'emir bu hususda ittifak tehakkukü etmiştir. Artık nehir veya ırkaklar (*fleuves*) yahut çaylar (*Rivières*), yani akar sular (*cours d'eau*) değil, *su yolları* (*voies d'eau*) mevzuubahs olmuştur . Binaen aleyh beynelmilel usul, akıntısı olsun veya olmasın, her hangi bir suya, göllere tatbik olunabilir .

B. Müntefi devletler.

Barslon nizamnamesinin 3 üncü maddesi mantukunca, "....âkit devletlerden her biri kendi hakimiyeti veya sultanı altında bulunan mezkûr kabili seyrü sefer yollar aksamında âkit devletlerden her hangi birinin sancağını hâmil gemilere ve kayıklara serbestiisefer bahşedecektir. " Demek oluyor ki nizamname yalnız *âkit devletler arasında* kabili tatbikdir . Onlar arasında bazı revabıtı ahdiye vücûde getirmekle iktifa ediyor ; cümleye şamil bir hukuku düvel kaidesi vazetmiyor. Esasen bu usul beynelmilel menfeati mutazammın olan kabili seyrüsefer yollar mukavelesine has değildir ; muvasalât ve transit için Cemiyeti Akvam'ın delalet ve himmetile tanzim olunan mukavelelerin hepsinde vardır .

C. Gemiler .

Sevabıkı tarihiyeye tevfikân Barslon usulü ne harp gemilerine, ne de bunlara temsil olunan bazı sefaine tealluk etmez. Bu makuldür: bu usulün gayesi beynelmilel ticareti teshil etmektedir, siyasi bir iş görecektir gemilere nehri açmak değildir. "Mahal-

len alâkadar devletin âkitlerinden olduğu veya olacağı itilaflar müstesna olmak üzere işbu nizamname harp, zabita, kontrol gemilerine ve her ne nam altında olursaolsun sultaiamme icra eden bil'umum sefaine tatbik olunmaz. „

Barslon nizamnamesinin 17 inci maddesinde böyle denilmiştir. Bu hususda miyar geminin sahibinin sıfatı değil, gemiye tertip olunan vazifenin keyfiyetidir. Şu halde mesele bir gemi devlete ait olduğu halde sultai amme icraatından olmayan işleri görmekte ise mevzuubahs usulden müstefid olur .

D. Nakliyatın mahiyeti.

Nizamnamenin 5 inci maddesi mahalli denilen nakliyatın icrası mes'elesine dairdir. Bu mesele bir çok mubahaseye sebep olmuştur : menfeati umumiyeyi mutazammın bir su tarıkında kıyılara sahip olan devletler aynı su yolunda — yahut beynelmilel hale ifrağ olunmuş aynı şebekei nehriyede — kâin olan ve gerek aynı devletin hakimiyeti veya sultanı, gerek muhtelif devletlerin hakimiyetleri veya sultanları altında bulunan limanlar arasında vuknbulan ve bu iki takdirden birincide « *küçük kabotaj* », ikidcide « *büyük kabotaj* » tabir olunan nakliyatı kendi gemilerine tahsis etmek hususunda ne dereceye kadar salahiyettar olacaklardır ?

Bu nakliyatın icrasını kendi sancaklarını hamil gemilere tahsis etmek hususundaki temayül, ki bazı devletlerde (hususile Merkezi ve Şarkî Avrupa devletlerinde) pek kuvvetlidir, 5 inci maddenin yazılışında oldukça vasi mikyasta müessir ve galip olmağla, bu madde seyrisefain icrasında hürriyet ve mütesavi muamele mebdelerinden maatteessüf inhiraf etmiştir.

Bu maddelerde ibareler karışık ve bir çok temyizler mevcuttur. Mufassal surette tefsiri mevzuun nisbi ehemmiyetile mütenasip olmayan uzun izahatı istilzam eder.

✕ Binaen aleyh, 5 inci madde hakimiyeti veya sultanı altında bulunan bir limanda irkâp ve tahmil edilen yolcuları ve emtiayı kezalik hakimiyeti veya sultanı altında bulunan diğer bir limanda karaya çıkarmak suretile vaki olan nakliyatı kendi sancaklarını hamil gemilere tahsis etmek hakkını sahil devletlerine esas itibarile tanımıştır, demek kâfidir. ✓

Şukadarvarki, beynelmilel menfeati mutazammın olan turuku miyahiye, ki nizamnamenin 2 inci maddesinde bir makûlei mahsusa olmak üzere tertip edilmiştir (idaresi sahildar olmayan devletlerin de murahhaslarını cami beynelmilel bir komisyona tevdi olunan kabili seyrüsefer yollar), onlarda bu salahiyet bazı kayıtlarla tahdit edilmiştir.

Diğer taraftan, " seyrüsefer müteallik bir senedi sabıkla daha tam bir seyrüsefer hürriyetinin ilân olunmuş bulunduğu ahvalin kâffesinde bu hürriyetin tenkis olunmayacağı " tahsisen beyan olunmuştur.

Ren nehrinde kabotaj suretile seyrüsefer hürriyeti bilâ kaydü şart ilân olunmuş olduğuna göre, zikrolunan 5inci madde hükmü bu nehrin atiyen sureti idaresi için ehemmiyeti mahsusayı haizdir.

E) Harp zamanında usulü idarenin tatbiki.

Sahai tatbikını berveçhi mezkûr tahdit etmiş olduğumuz usulü idare muharebe vaktinde ne olacaktır?

Menafii umumiyeyi mutazammın turuku miyahiyede serbestii seyrüseferin vakti harpte sulh zamanında olduğu kadar cereyan etmeyeceği muhakkaktır. Hatta sahildar olan devletin dilediği gibi icrayı hükûmet etmesine engel olacak her türlü esbabın kaldırılması zımında bu usulü idarenin büsbütün ref'i uzun müddet iddia olunmuştur. Her ne kadar Viyana senedinde bu hususda

bir şey denilmemiş isede, muahedenin bu bapta hükümden hali olması mezkûr iddianın kabulünü mutazammın olduğu yolunda tefsir edilmiştir.

Bununla beraber 19uncu asrın ikinci kısmında, beynelmilel alışveriş mütezayit bir ehemmiyeti haiz olmasına binaen başka bir reyin galebesi görülüp, şöyleki her nekadar seyrisefainin harp vaktinde tahdidata uğraması zaruri isede esas itibarile mahfuzietini ilân etmek icap edeceği mütaleası beyan olunmuştur. 1885 tarihli Berlin Senedi Kongo ve Nijer nehirleri için bu mütaleayı kabul etmiştir; Panama ile Ürüguay'ın usulü idareleri hakkındaki muahedelere dahi buna benzer hükümler konulmuştur.

Hukuku düvel Cemiyeti (Institut international) nin 1887 de tanzim ettiği Haydelberg nizamnamesinde beyan olunan fikir de Barslon "Statut,"sü'nde tasdik ve teyit olunmuştur. Bunun 15 inci maddesi şu suretle muharrerdir:

" İşbu Statut harp vaktinde muhariplerin ve bitarafların haklarını ve vazifelerini tayin etmez; bununla beraber harp vaktinde bu haklar ve vazifelerle kabili telif mertebede bakı olacaktır.."

Vakıa bu selbî ve umumî sureti ifade sarhati kâminden arıdır, zira kaidei asliyenin dairei şumulünü kasreden " haklarla vazifeler," in sahihan ne gibi şeylerden ibaret olduğunu izah etmiyor. Bu öyle büyük bir meseledir ki Barslon konferansı onu kendi kendine haletmekliği kasteylemezdi. O sebeple, bunun hallini temamlile vakti ahara bırakmaklığı tercih etti. Binaenaleyh 15inci maddesi ancak harp zamanında muhariplerin ve bitarafların hukukunu tanzime mahsus yeni mukavelenamelerin tertibi için Cemiyeti Akvam tarafından azasının sür'ati mümkün ile içtimaa davet edilmesi şartı altında kabul olundu. Buna mebni, Barslon usulü idaresinin harp zamanında bekası bu usulün kısmı azamı itibarile Cemiyeti Akvam tarafından zikrolunan haklar ve vazifeler hakkında hasıl edilecek fikre muallaktır.

II. Mevzuubahsolan usulü idarenin muhtevası.

A. Mebadii esasiye.

1° Serbestii Seyri sefain.

Beynelmilel nehirlerin usulü idaresi seyrüsefer hürriyetini, yani bu nehirlerin *Turuku müvasala olmak üzere serbestce istimali* kaidei asliyesini tâ bidayette tazammun etmiş ve bu kaide Barslon'da mevzu usulü idarenin esasında mahfuz kalıp, işbu usulü idare onun nev'an mâ mihverî olmuştur.

Beynelmilel nehirlerde serbestii seyrüsefer meselâ denizlerde serbestii seyrüseferle aynı makuledenmidir? Aynı mahiyettedir? Denizlerde serbestii seyrüsefer şu keyfiyetten müntecdir : Açık denizde salâhiyeti mahalliyeinin fikdanı. Beynelmilel bir nehirde seyrüsefer hürriyeti başka bir şeydir. Onda sahil devleti nehrin kendi arazisinden geçen kısmında sefer eden ecnebi sefaine karşı salâhiyeti mahalliyesini muhafaza eder. Fakat bu devlete bazı vecaip mahmuldür : sefinelerin gelip geçmesine müsaade etmek, seyrüseferi bazı ameliyatla teshil eylemek, muamelei mütesaviyede bulunmak (salâhiyeti akdiye) . Bazan devleti sahiliyenin bu salâhiyeti bir *salâhiyeti mahdude* olur (beynelmilel bir komisyonun salâhiyettar bulunması halî) .

2° Muamelei mütesaviye

Barslon " Statut " sünün 3 üncü ve 4 üncü maddeleri seyrüsefer hürriyetinin yanında büyük bir mebdei diger vaz etmiştir : muamelei mütesaviye. Rekabetin yeni şeraiti, asrî devletlerin iktisadî menfaatleri sıyanet zimmında kullandıkları

hünerli ve ince usuller bu ikinci mebdenin tasdikını maaziya-
detin hakka makrun eyler. Eger mütesavi muamele olmamış
olsa hürriyeti seyrüsefer zamanımızda alel'ekser batıl olur. Viyana
Senedi'nde mezkûr olmayan bu kaide bil'akis Paris muahedesinde
(1856), Berlin Senedin'de (1885) ve Versay muahedesinde
sarâhatle beyan olunmuştur.

Bu müsavat seyrü seferin şeraiti icrası noktai nazarından âkit
devletler arasında her hangi bir suretle tefrik gözedilmesinin
(mesela emtiai ticariyenin geldiği ve gideceği yere göre rüsu-
mu mahsusa ahzi, tarifei mütefavite vaz'ı...) külliyyen men'ini
mutazammındır. Barslon'da cereyan eden mubahasattan münteç
olduğu üzre 4 üncü maddede mevzu olan müsavat kaidesi bu
hususta en ziyade naili müsaade millet muamelesini manidir.
Buna mukabil mezkûr hüküm alakadar devletlerin nehci ticari
ve rüsumisini hiç bir veçhile haleldar etmez.

B. Sahildar devletlerin vaz'ı rüsum salâhiyetlerine tahdidat.

Evvelleri sahildar devletler bilhassa yolsuz rüsum almakla
ve rüsumun cibayetini sıkı muamelatı resmîyeye tabi tutmakla
seyrisefaini tavik etmekte idiler (misal: Ren)

Binaen aleyh, beynelmilel nehirlere tatbik olunacak usulü
idarenin ahden tayini ile iştiğale başlanınca, nazarı dikkat bil-
hassa bu cihete matuf oldu. Sahil devletlerinin vaz'ı rüsum sa-
lâhiyetlerini tahdit fikri hemen kabul olundu. Fakat bu fikrin
tatbikinde *iki usül* birbirini müteakiben ittihaz edildi.

1) İptida bazı rüsumu mevcudeyi kaldırmak ve sahildar dev-
letin tecavüz edemeyeceği bir haddi azamî tayin etmek ile iktifa
olundu (Viyana Senedi): Tecribî usul.

2) Muahharen tahdidi rüsum bir *miyarı mantikiye* istinat
ettirildi. Bu bapta bir temyiz yapıldı:

a) Seyrüseferin hüsnü cereyanını temin zımında sahildar

devlet tarafından vaki olan masarifin karşılığı makamında bulunan, *ücret kabilinden, rüsum* (rüsumu meşrua);

b) Hiç bir hizmet mukabilinde olmayan, *kesbi mâl zımınıdaki, rüsum* (rüsumu memnua).

Paris muahedenamesile Berlin Senedinde vaki olan bu temyiz 1919 tarihli sulh muahedenamelerinde ve Barslon Nizamnamesinin 8 inci maddesinde beyan olunmuştur (sırf ücret mahiyetindeki rüsumun ipkası).

C. Turuku miyahiye işlerinin temşiesi.

Nehirlerin turuku müvasala olmak üzere hakikaten istimalini temin etmek için seyrisefainin hürriyeti esasını ilân etmek kifayet etmez; hatta bu esası diğer esasatı hukukiye ile (meselâ. muamelei mütesaviye ile) teyit etmek te kâfi gelmez. Su tarikını seyrüsefer muktazayatına muvafık şerait dairesinde idare olunması için tedabir ittihazı lâzımdır.

Bu hususta iki mesele mevzudur: sureti temşie meselesi, sahil devletlerine terettüp eden vekaip meselesi.

1° Sureti temşie.

Temşie hakkında *suveri müleaddide* mülâhaza olunabilir:

1) Suveri mezkûreden birincisi bir su tarikının idaresini sahil devletlere — her biri kendi memleketinden geçen kısımda temşiei yapmak üzere, — tevdi etmekten ibarettir. Bu *hodendişane idare suretidir*. Bu surette tecezzii siyasi vardır, her şeyden evvel hakimieti mahalliyyeye riayet kaygısı mevcuttur. Bu şekli idarenin mahzurları barizdir; onu telkin eden hodenmişlik ile nehrin bir tariki müvasala haysiyetile vahdeti arasında göze çarpar bir ihtilaf mevcuttur.

2) Süveri mezkûreden ikincisi *sahildarların hey'eli mecmuası tarafından temşici müehhade* suretidir. Bu suret sahil devletlerinin murahhaslarından mürekkep bir idare komisyonunun mevcudiyetini istilzam eder. Bu suret ötekinde mevcut olan mahzurlardan salimdir: yolun iktisaden vahdetile mütenazırdır. Bu şekli idarenin eserleri Ren nehrine tatbik olunan usulde azçok barizdir.

3) Bir de temşici müehhade suretini tevsi etmek; nehrin idaresini bir sahildaran komisyonuna değil, belki nehirde sahildar olmayıp fakat onda seyrüseferce alakadar bulunan bazı devletlerin murahhaslarından mürekkep bir *beynelmilel komisyona* tevdi eylemek mümkündür (1856 tarihli Paris muahedesile Tuna, 1919 tarihli Versay muahedesile Elb, Tuna ve Ren için müttehaz usul).

Barslon Konferansı *bu üç suret arasında birini ihtiyardan sakınmıştır*, çünkü bunların her birinde birer *hususiyet görmüş* tür ve bu görüşünde isabet etmiştir. Konferansın ittihaz ettiği noktai nazar şudur:

Bir su tarikının beynelmilel hale ifrağı onun sahil devletlerinden başka başka bir idareye tabi tutulmasını asla tezammün ve istilzam etmez. Binaenaleyh asıl beynelmilel denilen bir idarenin kurulması ancak hususî mukavelelerden münteç olabilir ki bunlar mukavelei umumiye çerçevesinden temamilen hariçtir.

Beynelmilel menfeati mutazammın bir su tarikına tatbik edilecek idarenin şekli bir *meselei ariziye* olup, ziyadesile mütehavvil avâmili mahalliyenin doğrudan doğruya tesirine tabidir. Demek oluyor ki bu mefhum beynelmilel nehrin tarifinde hiç bir suretle mutazammın değildir. Beynelmilel hale ifrag olunmakhın rükünü aslisi—bunda yeknesak ve müstakir, binaen aleyh bir usulü idarei külliyeye esas olmakhğa müstakillen müstait rükün, seyrüseferin icrasında hürriyet ve muamelei mütesaviye mefhumudur.

2° Sahil devletlerine lerettüp eden Vecibeler.

Statut'nün 10 uncu madde si ameliyata tealluk ve yeni en mühim ahkâmından birini teşkil etmektedir. Evvleri ancak tali bir ehemmiyeti haiz olan bu mesele hususen asrî vesait fenniyenin tekemmülü sebebile birinci derecede mühim olmuştur.

1° Şimdiye kadar semeresi aşağı derecede veya mefkut olan bir yol tanzim veya kanalizasyon ameliyatı sayesinde âtiyen bir ehemmiyeti haiz olabilir;

Diğer cihetten bu müdahaleler sıklık pek nâzik mes'eleler çıkarır. İyi tasarlanmamış yahut iyi yapılmamış bir "hydrotechnique" ameliye bir su tarikinın sureti idaresi üzerinde âfeten-giz bir tesir ika edebilir. Bunun esası veya keyfiyeti icrası sahil devletlerinin aynı sureti mütesaviyede mer'î olmak lâzım gelen menfaatlerini ihtilâf haline sokabilir. Bir de umumiyet üzere pek masraflı olan bu ameliyat, uhdesine mürettep olduğu devletin maliyesince ağır bir külfet olabilir (Belgrad'da Tuna).

Bu sebepler mes'eleyi sarih bir surette tesviye ve tanzim edilmek iktiza eder mesail sırasına komuştur. 10 uncu madde gayet karışık olduğundan, bütün tafsilâtını şerh etmek mümkün değildir. Binaenaleyh asli hatlarını bariz bir halde göstermekle iktifa edelim.

10 uncu maddenin sahildar devletlere tertip ettiği vecibeler mevzularına göre tehavvül etmektedir.

a) 10 uncu madde sahildarlara evvelâ seyrüsefer kabiliyetine hâlel getirmeğe müstait olan her türlü muamelâtta ictinap etmek vecibesini tahmil etmektedir.

b) Kaza takdirinde su yolunu hüsnü hale irca etmek üzere

nev'anmâ iptidâi bazı müdahaleleri (suların kıyılara attığı döküntüleri kaldırmak, kırılan bir sedî tamir etmek, ilh.) icab eylemektedir. Bu müdahalelerin intaç ettiği masraflar müdahale vecibesi hangi devlete mürettep ise temâmile ona aittir.

c) Astî ameliyata gelince, 10 uncu madde bakım ameliyatı ile islâh ameliyelerini birbirinden tem'yiz etmiştir. Sahildarların her biri nehrin kendi memleketinde kâin olan kısmında seyrisefainin istilzam ettiği biçümle bakım ameliyatını icra etmekle mükellefdir. Lâkin bu bakım masarifine muhik bir surette iştirak etmelerini diğer sahildarlardan talep etmeğe hakkı vardır, meger ki bunun hilâfına mukavele ola.

Demek oluyor ki bu hususta Barslon "Statut,"sü kabili seyrisefer bir su yolunun muvasala yollarından addedilmesini, bînaenaleyh her zaman seyrisefainin hakikaten inkişafına müsait bulunmasını tezammün ve istilzam eden geniş ve terakkiperverane tasavvuru sarahatî kat'îye ile teyit etmiştir.

d) Barslon "Statut,"sü islâh ameliyatının bazı ahvalde sahildarlara terettüp edebilmesini kabul eylemekle büyük bir terakki eseri göstermiştir. Bu ameliyat, ki sarîh bir tarifin tabirlerinin şumulü dairesine idhali pek te mümkün değildir, su tarîkının usulü idaresinde sun'î bir tehavvülü tezammün eder (nümune kabilinden bir misâl: su yolunun nevakısını ikmale mahsus bir yan cedveli ihdası).

Bu mahiyeti ve bu vüs'atî iktisap eden ameliyat hakkında sahildarlara mürettep vecibelerin daha az sıkı olması anlaşılır. "Statut," nün kabul ettiği başlıca tahfifat şunlardır:

a) Kendisinden bir islâh ameliyesinin icrası talep olunan devlet meşru bir sebep beyanile bundan imtina edebilir (bu sebebin takdiri beynelmilel daimî adalet Divanı'na ait olup, yalnız siyasi emniyete müteferri esbaba: "hayatî menafi," e, müstenit olan itirazlar adalet Divanı'nın takdirine bağıl değildir).

b) Bir islâh ameliyesini icra etmek mecburiyeti mahallen

alakadar olan devlete (yani bu ameliyenin mevkii kendi mülkünde olan devlete) ancak mevzubahsolan ameliyenin masarifi bunun yapılmasını istiyen hükümet tarafından der'uhde edilmek takdirinde terettüp eder. Fazla olarak, mezkûr devlet ameliyatı kendi yerine icra etmeğe mezkûr hâhûmeti mezun eylemek takdirinde bu mecburiyetten kurtulabilir.

Eğer Barslon dâsturunu Viyana dâsturu ile mukayese edersek, bu iki dâsturu birbirinden ayıran iki asli farkın meydana çıktığını görürüz.

1) *Viyana formülüne* göre, sahildar devletin mecburiyeti nehrin kendi mülkünde kâin olan kısmını hüsnü halde bulundurmağa maksurdur, fakat bu bakım onu alakadar etsin veya etmesin, bu baptaki masarifi yalnız kendisi tehammül eder.

2) *Barslon formülüne* göre, zikrolunan mecburiyet bakım ameliyatına mahsus olmayıp, islah ameliyatını da şamildir. Buna mukabil, Barslon formülü bu baptaki masarifin, ameliyatın icrasından her birinin istihsal edecekleri menfaat nisbetinde devletlere, vasi bir mikyasta, tevziini müstelzimidir.

D. Daimî teşkilat.

Barslon'da tertip olunan hukukî usulü idarenin derecei kıymetini takdir yhlunda beyanı mutalea etmeden evvel, Sulh Muahedeleri âmillerinin muvasala ve transit hususatında Cemiyeti Akvam'a tevdi ettikleri vazifenin ifasında kendisine yardım etmek üzere Cemiyet tarafından ihdas olunan teşkilatı mahsusayı muhtasaren tarif etmemiz icap eder.

Bu teşkilât makinesinin faaliyetinde başlıca iki vasıta âmil-dir:

1. *Umumi konferanslar*, ki devletlerin tasdikine tabi mukaveleler, veya muhtelif hükûmetlere tavsiyeler, yahut Cemiyeti Akvam hey'eti umumiyesine arzolanacak karar projeleri suretin-

de, umumî makuleden, kararlar ittihazıyla mükellefdir. Bu konferanslar Cemiyeti Akvam azasından olan bil'umum devletlerin, hatta indel'iktiza onlarda temsil edilmeleri kabul olunan devletlerin murahhaslarından terekküp eder.

II. İstışari ve fenni komisyon, ki daha mahdut bir hey'et olup, müstemirren faaliyeti istilzam eden işlerle mükellefdir.

Bu komisyanun iki vazifesi vardır:

1) *İdari vazife*. Bu cihetle Cemiyeti Akvam'ın istışari uzvudur (müvasalata ve transite müteallik meseleler hakkındaki tetkikatın merkezlendirilmesi; hükümetlerle malûmat teatisi; mukavelelerin, tavsiyelerin veya kararların projelerinin hazırlanması).

2) *Uzlaşma mahkemesi vazifesi* (ihtilafların tesviyesinde *kazai* vazife). Kazai veya tahkimî dava (beynelmîlel daimî adalet Divanı'na müracaat) ancak muslihane vasıtaların hepsine tevessül, minel'cümle istışari rey almak için daimî komisyona müracaat edildikten sonra açılabilir.

İKİNCİ KISIM.

Mevzuubahsolan idare usulünün kıymeti.

I. Vaki olan tenkitler.

Mevzuubahsolan idare usulüne karşı vukubulun tenkitler muhtelif makuldendir.

1° Barslon nizamının nisbiyeti; mücerret ahdî mahiyette olmaklığı.

Barslon'da takrir olunan idare usulüne tevcih edilen tenkitlerden birincisi "Statut," nün *ancak âkil devletler arasında*

telkiki kabil olduğunu mutazammın olan 3 üncü ve 4 üncü maddeler metnine müptenidir.

Mezkûr maddelere binaen nehirlerde seyrüseferin serbestisi mebdei (Fransa Büyük İhtilâli amillerinin ve bil'ahere Viyana kongresi'nin arzusu [*] hilafına olarak bütün devletlere şamil değil, belki yalnız Mukavele'den müstefid olan devletlere mahsusdur.

Bu tasavvuru nasıl takdir etmeli? Kıymet ve ehemmiyeti hakkında nasıl bir hüküm vermeli?

Evveli emirde, Barslon Mukavelesi'nin ve ona mülhak Nizamname'nin âkit ve mümzilerinden olmayın devletlerin işbu mukavelenin 5 inci maddesi mucibince Mukavele ve Nizamname'yi akit ve imza etmiş olanlara iltihak eyliyebilecekleri; binaenaleyh, Barslon'da vazulunan ahkâmdan bütün devletlerin istifadeleri mümkün olduğu ileri sürülmüştür.

2) Barslon'da ittihaz olunan kararların muhik olduğunu başka bir suretle de isbata çalışılmış olup (Bourguin), şöyle ki "Statut" nün umumen ve tamamen tatbikını teshil etmek için en iyi yol ondan istifadeyi bütün devletlere meccanen temin etmeyip mümzi devletleri mahza ondaki faideleri de birden ihraz etmek üzere vecibeleri der'uhde eylemekliğe teşvik ve tahrik etmek olduğu söylenilmiştir.

Bu derece nikbinane mutalara iştirâk etmek, bazı müelliflerin bir terakki eseri mahiyetinde görmeği istedikleri bir şeyde *geriye doğru gitme* hali görmemek müşküldür. Bu telakki tasdik edilince hakikaten gayri mantıki bir neticeye varılır, şöyleki Barslon Mukavelesi'ni tasdik etmemiş olacak devletlerin hepsinin kendi memleketlerinde kâin akar sulara Viyana Kongresi'nin takyidi kaidelerini tatbik edebilecekleri istintac olunur.

[*] Büyük İhtilâl ricali bu hürriyetin sahildar devletlere, Viyana Kongresi âkidleri de Avrupa'nın bütün hristiyan devletlerine tamimini sitemişlerdi.

Hukukan, şu mülâhaza ehemmiyeti haizdir. Eski vakitlerde, nehirlerde seyrüsefer hususunda beynelmilel hukuku müştereke mevcut bulunduğu ve beynelmilel bir nehirde seyrüsefer hürriyetini temin etmek meriyeti âkit olmayan bir devlete bile mütehattim bir kaidei mutade olduğu söylenebilir. Fakat *bugün* böyle bir ifade Barslon Mukavelesi'nin 3 üncü ve 4 üncü maddelerine muğayir olur: şimdiki halde ancak âkit devletleri — yalnız onları — takyit eden bir ahdi vعاip şebekesi karşısında bulunmaktayız. Şüphe yok ki bu cihette Barslon mukavelesi evvelki kaideyi taklip etmekle bir geri dönme hareketi yapmış, hiç değilse bir fasılai hareket eseri göstermiştir.

2 Barslon usulü idaresinin mahiyeti mücerredesi.

Barslon Konferansı'nda bulunan Cenubi Amerika murahhasları kendilerine tevdi edilmiş olan projelerin münhasıran Avrupa'ı bir mahiyet arzettiğini ve bunlarda Amerika devletlerine has olan filî ve hukukî hallerin kâfi derecede nazarı mutalaaya alınmamış olduğunu meydana koymağa çalışmışlardır.

Şili murahhası M. Alvarez ile Venezüela murahhası M. Palmas - Suarez, Amerika'nın beynelmilel nehirleri usulü idaresinin Avrupa'nın beynelmilel nehirlerinin usulü idaresine bir gûnâ temsili aleyhinde peşin kıyam ederek, yeknesak ve mücerret bir nizam komanın muhataralarına dikkati celbetmiştir.

Bu müddeayi M. Charles Dupuis 1924 senesinde La Heye'de muvasalâtın serbestisi hakkında verdiği kursda yeniden mevzuu-bahs ve tafsil ederek, hususî mukaveleler akdi tarikının mukaveleleri umumiye akdi tarikına racih olduğunu ifade etmiştir: "Seyrüsefere kabiliyetli bütün şebekeleri ve bütün devletleri mutlak esaslara ve birbirinin aynı kaidelere tâbi kılmak iddiası mühim şebekelere sahip ulunan devletleri korkutmağa müncer

olacağında şüphe yoktur, zira bu halde onlar seyrüseferin umumiyet üzere serbestisinde faide iktifat etmekten ziyade mükellefiyata, ğavaile ve muhatarata duçar olurlar; bu yol onları müsaadata sevk etmek için eslem tarik değildir; bu müsaadat muayyen bir nehrin veya bir şebekenin ahvali hususiyesine uymak takdirinde mümkündür..

Barslon'da vazolunan usulü idarenin karşı durma hareketleri vaki olmaksızın konulamadığını nazarı dikkate almak gerektir. Konferansda murahhaslar mütehalif iki zümreye ayrılmışlardı:

1) Beynelmilel bir su tarikının alâimi umumiyesini bir tarifde cemetmek isteyen *umumi hüküm* taraftarları:

2) Beynelmilel hale konulacak başlıca nehirlerin esami cedvelini yapmak isteyen *istikrai hüküm* taraftarları.

Bu iki suretten her birinin faideleri de vardı, mahzurları da:

1) incisinde beynelmilel menfeati mutazammın su yollarının hepsine tatbik olunamamak mahzuru vardı,

2) incisine gelince, hususî haller o kadar çok olacaktı ki umumî hükümler vaz'ı zor olacaktı.

Belki Fransız hey'eti murahhasası teklifinden mülhem olarak mütevassıt bir usulün tayini (Mukavele'nin yapılmasında kasd olunan *menfeati umumiyeyi mutazammın nehirler ile münhasıran sahildar devletlerin hakimiyetleri altında kalacak menfeati müşterekeyi mutazammın nehirler in tem'yizi*) mümkündü: bu halde daha dakik fikirleri havi bir usulü idare vazolunmuş olurdu.

3° Beynelmilel hale koymada ifrat.

Başka bir tenkit vakidir ki daha ziyade mühimdir ve fikrimizce esashlıkda diğerlerinden aşağı değildir.

Bir çok müellif (bilhassa Charles Dupuis) Barslon usulünü beynelmilel hale ifrağ hususunda ifrata varmış bulunmakla, menfeati umumiyeyi sahildar devletlerin menafii meşrualarına, bazan mubaleğalı bir surette, galip tutmak yolunu kaidei müttaride ittihaz etmiş olmakla itiraza lâayık bulmuşlardır. Venezüela mu-rahhası M. Planas-Suarez dahi sahildar devletlerin hakimiyetle- rini seyrüsefer hürriyeti kaidesine tâbi kılmak temayülüne karşı şiddetle itiraz etmiştir.

Beynelmilel nehir komisyonlarının teşkili mücerred bu nehir- ler üzerinde siyasî rüchan kazanmak istenildiği manasında tefsir olunabileceğini iddia etmişlerdir (Von Bysinga—İtilaf Devletleri).

Bu itirazlar sahildar devletler arasında hususi mukaveleler ak- dine tarafdar olanların itirazatı mutadeleridir. Bu itirazları M. Ch. Dupuis gayet kuvvetli ve kat'î bir surette tesik etmiştir:

“Bütün milletlerin bütün nehirlerde seyrü sefer haklarını ilân etmek bütün milletlerin her tarafta kendi vasıtalarile kara yolla- rı ve demir yolları nakliyat hidematı teşkil etmek için hak dava etmelerine kapı açmaktır. Başka devletlerin talepleri üzerine kendi kabili seyrüsefer yollarının hüsnü halde muhafasına ve islahına sahildar devletlerin mecburiyetlerini ilân etmek ecnebi devletlere kara ve demir yollarının bakım ve islahları mecburiyetinin tahmili hakkının mütalebesine kapı açmaktır; bu hal devletler arasında — turuku müvasalece hakimiyetin menfeati umumiye bahanesile ve en kuvvetli devletlerin menafii hususiyelerine hadim olmak üzere hiç olmazsa kısmen istimplâkine müncer olacak bir nevi so- sialisliğe kapı açmaktır.

“ Bir mebdei mücerredin, serbestii seyrüseferin, cazibesi maddî, muayyen hakikatleri, devletlerin arazilerinde hakim kal- maklıkça iktisatlarını ve millî emniyetlerini diledikleri gibi isti- mal etmeklikçe menfeatlerini, gözden kaybettirdi. „

“ Devlet sosyalistliği „ , “ hakimiyet istimplâki „ haricî , tabiri digerele, afakî mahiyette bir tanzimi hukukî tecrübesinden

ibaret olan bir keyfiyetin tavsifine mülâyim tabirler değildir. M. Ch. Dupuis'nin yazılarından yukarıya naklolunan fıkra bitarafane olmadığı aşikâr bulunduğundan, kuyudu ihtiraziye serd etmeksizin kabul olunamaz. Beynelmilel muvasalatın hukuken tanzimi hakimiyetce fedakârlılar edilmeksizin inbisat eyleyemez; bu hususda devletlere, açılmış olan kazaf müraçeat yolları daimî bir zamanet teşkil etmekte olup, bunu nazarı istihkar ile görmek reva değildir .

4° Sahildarlara tahmil olunan vecibelerin ağırlığı.

Barslon'da mukarrer olan usulü idare hakkındaki tenkitlerden alelekser vaki olan biri de sahildarlara tahmil olunan vecibelerin ağırlığı keyfiyetine tevcih olunandır. Arazilerinde islah ameliyatını bizzat yapmaları veya bu ameliyatın başka bir devlet tarafından yapılmasına müsaade etmeleri zımında Mukavele'nin koyduğu mecburiyet esasını bazı murahhaslar bariz bir muhalefetle telakki etmişlerdir. Bu mesele Mukavele'nin bilhassa alâkadar devletler, hususan Felemenk, tarafından tasdikını şimdiye kadar tehir eden mesailendir.

Hakikati emirde karşısında bulunduğumuz hal yeni bir lahikai hukukiyedir ki an'aneyi bozmakla mukavemet veya tereddütleri dai olmuştur. Beynelmilel bir su yolunda kıyı sahibi olan devletin teknik vazifeleri nev'an mâ menfi surette tasavvur edilmiş ve bu tasavvur umumiyet halinde olarak uzun müddet devam etmiştir. Sahildar devlet seyrüsefere engeller ihdas etmemek ve nehrin kesbetmiş olduğu seyrüsefere kabiliyeti muhafaza eylemek ile mükellefdir, deniliyordu. Barslon mukavelesi bu cihetce efkârda derin bir değişiklik husule getirmiştir. Seyrüsefere zarar ika etmenin memnuiyeti kaidesi ledelhace islah ameliyatı icra etmek vucubu ile temamlanmıştır. Bu minval üzere beynelmilel teavün vazifei müsbetesi fikri cedidi menfi vazife fikrine tekaddüm etmiştir.

II. Faideli lâhiha

Mukavelename'nin vücade getirdiği lâhikai müfide bundan ibaret değildir. Onda hukukî ehemmiyeti kabili inkâr olmayan diğer faideli lâhikaların da temyizi mümkündür.

1° Barslon Konferansı'nın taknin yolundaki hizmeti .

Evvela, Barslon mukavelesi hukuku nehriye tarihinde bir merhaleyi gösterir. 19 uncu asır esasında Viyana Senedi'nin düsturları köhneleşmişti: bir tazeletme, vaktü halin icabatına uydurma, kemâle erdirme işleri yavaş yavaş görülmüş idi; şu kadar var ki bu yoldaki işler dağınık ve mevzi hallerde kalmakta idi.

Barslon Konferansı bu mesaisinin semerelerini topladı, metin ve muhkem kıldı, umumî bir nsul haline çıkardı. Binaen aleyh, Konferans'ın bu cihetce gördüğü iş bir asırdan beri yavaş yavaş, ağır ağır tehakkuk eden terakki eserlerinin tedvin ve taknini şeklinde manzurdur.

1815 Senedi nihaisi ile Barslon mukavelesinin şekillerini tem'yiz etmek gerektir. 1815 Senedi nihaisi adedi mahdut akitler arasında yapılmış bir ahitname şeklindedir; bunun darirei şümulünün mahdudiyeti beynelmilel cemaat çerçevesinin henüz dar bir halde bulunmasından ileri geliyordu. Bu gün teamül onun yerine öyle bir muahede enmuzeci komuştur ki âkitleri gayrı mahdut, beynelmilel menfeati mutazammın hidematta cari usulleri tevhide hadim bir muahedei umumiyedir.

Barslon mukavelesi bu şekilde görünmektedir. Bu muahede enmuzeci tahkikına matuf olması lâzım gelen umumiyeti tehakkuk ettirmek imkânını ona bahşetmekte olup, şöyleki, ahkâmının ancak âkitlere mütehattim olması keyfiyetini nazarı itibarda tut-

makla beraber, Mukavele'nin tertibine bidayeti emirde iştirak etmemiş olan her hangi bir devlete ona iltihak için salâhiyet vermiştir.

2° Barslon'da müttehaz usulü idarenin esasında mevcut olan mebadii müveccihe.

Mebadi noktai nazarından, Barslon Konferansı hem tahsis ve tertip, hem de teyit ve terkip yolunda bir iş görmüştür.

Barslon Mukavelesi'nde hakim olan fikir şudur: ticarî ihtiyacı umumiye bir nehrin beynelmilel kullanılmasını istilzam edince mahalli hakimiyet bu istimale karşı duramaz.

1921 usulünde yalnız nehrin menbaı cihetinde sahildar olanların denizle ihtilata hakları tasdik edilmekle kalınmamış, meseleye başka ve daha geniş bir zaviyei rüyetten bakılmışdır, şöyle ki, tacir milletlerin nehir ile coğrafi ve siyasi alâkalarından sarfı nazarla *müşterek menfaatleri* nazarı mutaleaya alınmış ve mücerret bu menfaat namına nehir beynelmilel seyrüsefere açılmıştır.

Şu halde hukukan himaye ve tasdik altına alınmış bir ticareti beynelmilel hakkı zuhur etmiştir denebilir. Bu, Amerika' da halâ mer'î bulunan nazariyei ilmiyeye karşı pek aşikâr bir aksül'ameldir. Bu nazariyeye göre seyrüsefer hürriyeti bir hakkın istimali mahiyetinde değil, belki istimali ve bekası sahildarların rızalarına tâbi olan ve hayirhahlık, lütuf yolunda verilen bir müsaadeden ibarettir. Bazı müellifler her ne fikirde bulunurlarsa bulunsunlar, Barslon Mukavelesinin izhar ettiği tekâmül hakikî bir terakkii hukukî eserdir.

Netice .

"Barslon rejimi," ni teşkil eden ahkâmın esasasını yazıldığı minval üzere tahlil etmiş olduk .

Bunları bir kaç sözle hulasâ edelim:

Müvasalâtın serbestisi mebdî — ki bu usulü idareinin köşe taşı hükmündedir, — onu itmam, vekaye ve takviye eden bir hukukî kaideler ve mefhumlar hey'eti mecmuasına, yani, müte-savî muamele, hizmet mukabilinde ücret makûlesinden olanlarla mücerret hazinesi devleti zenginletme kâsdile mevzu bulunanlar temyiz edilerek rüsumun tahdidi, hakimiyeti altında bulunan turuku miyahiyenin temşiesine, bakımına, hattâ islahına devletin mecburiyeti esaslarına müstenittir .

Bu usul adilanedir, makuldür, mutedildir ve muhtelif noktâi nazarlardan neşet eden itidal ona tevcih olunan alelekser müba-liğalı tenkitlere karşı onu korunmaktadır. Bundan başka Barslon rejimi her şeyden evvel bir *çerçevedir*, 1921 Mukavelei umumiyesi bizzarure simevî (schématique) dir, ancak bir nehcin muhtasar bir çatısını kurabilmiştir. Bu bir kemik hey'eti mecmuasıdır ki etle imlası ve canlandırılması lâzımdır. Fen komisyonu ile bey-nelmilel daimî adâlet Divanı'nın vaziferli Barslon eserini terakki ve hakikat yolunda içtihadlarla tamamlayıp ve kıymetini arttırıp yaşatmaktadır .

Bu bahse nihayet vermeden evvel Barslon rejiminin *tatbiki* hakkında söylenecek bir kaç söz kalmıştır. Barslon Mukavele - si'ni Konferans'da mümessel bulunan 42 devletten ancak 26 sı imza etmiştir. Bil'ahare bunlara beş devlet iltihak etmiştir. Munzam Prokol'a gelince, şimdiye kadar bunda yalnız 14 müm - zi ve 4 mülthik toplanabilmiştir. Hele tasdiklerin miktarı daha aşağıdır (1923 de 7) .

Bu hal endişeyi mucip, fakat seyrüsefere kabiliyetli yollar rejimine has değildir, zira Cemiyeti Akvam'ın himayesi altında tanzim olunan mukavelerin çoğuna ariz olmuştur. Ahenk ve müvazenetle temeyyüz eden Barslon rejimi, ki onda karışık, müşkil bir meselenin : serbestii müvasalât icabatını hakimiyeti mahalliyeye riayet esası ile telif etmek meselesinin, halline çalış - mıştır. Tasdiklere mazhariyetle hayata nail olmasını temenni

edelim . Âdet sahasındaki silsilei hadisatın meşietî batiesi ve diplomatik kongrelerin merasimli ve ömürsüz muzakereleri yerine uzvî bir inkişaf safhası kaim olmuştur. Cemiyeti Akvam'ın mürakabesi altında mürettep, muntazam, daimî sahai cereyanı geniş bir hareket vukua gelecektir, öyleki serbestii müvasalât mebdai tarihinin bir dönüm yerini geçmiştir denilse mübalağa edilmiş olmaz.

Ch. Crozat

İstanbul Darülfünunu Hukuk Fakültesi
müdürrislerinden.

Tercüme eden : *Ahmet - Reşit.*